

“KRİMİNALİSTİKA” KAFEDRASI

KRİMİNALİSTİKA FƏNNİ ÜZRƏ KURSANTLAR ÜÇÜN

M Ü H A Z İ R Ə

MÖVZU № 21 : "Oğurluq, soyğunçuluq və quldurluq
cinayətlərinin araşdırılması metodikası"

Tərtib etdi: "Kriminalistika" kafedrasının rəisi,
polis polkovniki **Allahverdi Mahmudov**

Mühazirə kafedranın ümumi iclasında təhlil edilib.
Protokol № 5, «7 yanvar» 2010-cü il.
(2018-ci ildə əlavə və dəyişikliklər edilmişdir)

B A K I - 2 0 1 8

MÖVZU № 21 . "Oğurluq, soyğunçuluq və quldurluq cinayətlərinin araşdırılması metodikası"

Mühazirənin planı:

GİRİŞ

1. Oğurluq, soyğunçuluq və quldurluq cinayətlərinin kriminalistik Xarakteristikası.
2. Oğurluq, soyğunçuluq və quldurluq cinayətləri üzrə cinayət işinə başlama. Sübut edilməli hallar.
3. Mülkiyyət əleyhinə yönələn bu növ cinayətlərin istintaqı zamanı ayrı-ayrı istintaq hərəkətlərinin taktiki xüsusiyyətləri.

NƏTİCƏ

ƏDƏBİYAT:

1. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası, Bakı, 1995. mad. 13, 29, 30;
2. "Azərbaycan Respublikasında ölüm cəzasının ləğv edilməsi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikası Cinayət, Cinayət-Prosessual və İslah-Əmək Məcəllələrinə dəyişikliklər və əlavələr edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 10 fevral 1998-ci il;
3. A.R. "Polis haqqında" Qanunu, B. 1999;
4. A.R. "Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında" Qanunu, Bakı, 1999;
5. A.R. Cinayət-Prosessual Məcəlləsi, Bakı, 2000, mad. 139-141;
6. A.R. Cinayət Məcəlləsi, Bakı, 2000, mad. 177, 180, 181;
7. K.Q.Sarıcalinskaya. Kriminalistika. Bakı, 1999, səh. 541-562;
8. V.A.Obratsov. Kriminalistika. Moskva, 1997;
9. R.Ə.Əliyev. Müstəntiqin kriminalistik məlumat kitabı. Bakı, 1993,
10. A.R. DİN-in "Mülkiyyət əleyhinə yönəlmiş cinayətlərin açılması və dəymiş maddi ziyanın ödənilməsi vəziyyəti haqqında" 03.12.1999-cu il tarixli qərarı.
11. A.R. DİN-nin 02.10.2008-ci il tarixli 554-saylı «Mülkiyyət əleyhinə törədilən cinayətlərin açılması istiqamətində fəaliyyətin təşkili və görülmə işlərinin vəziyyəti barədə» əmri
12. Azərbaycan Respublikası DİN-in Ə338-001-17 (24.04.17-tarixli) əmri. «Qeyri aşkar şəraitdə törədilmiş mülkiyyət əleyhinə olan cinayətlərin qarşısının alınması və açılması işinin vəziyyəti haqqında» DİN-in 21. 04. 2017-ci il tarixli KQ 2/2 nömrəli kollegiya qərarının elan edilməsi barədə.
13. 2015-2016-cı illərin yanvar-dekabr aylarında cinayətkarlığın vəziyyətinə dair məlumat cədvəli.
14. A.R. DİN-in 183-saylı (4.04.09-tarixli) əmri. «Mənzillərdən edilən oğurluq cinayətlərinin qarşısının alınması və açılması sahəsində görülmə işlərinin vəziyyəti haqqında».
15. Rukovodstvo dlya rassledovaniya prestupleniy. M. 1967

GİRİŞ

Cəmiyyətimiz üçün təhlükəli cinayətlərdən mülkiyyət əleyhinə olan oğurluq, soyğunçuluq və quldurluq cinayətlərinin törədilməsinin (xüsusilə oğurluğun) çoxalması ilə əlaqədar olaraq onların törədilmə mexanizminin öyrənilməsi bu günümüzün aktual mövzudur.

Respublikamız müstəqillik əldə etdikdən sonra bazar iqtisadiyyatı və özəlləşdirmə kimi islahatların aparılması nəticəsində mülkiyyətə yönələn meyllər güclənmişdir. Elə buna görə də dövrümüzün tələbatlarından irəli gələrək bu qismdən olan cinayətlərə qarşı yeni metod və üsulların işlənilib hazırlanması, bu sahədə elmi-təcrübi biliklərin aşılınması qarşımızda duran ən vacib və ümdə məsələlərdən biridir.

Bu üç növdən olan cinayətlərdən cinayətkar qəsdin əmlaka yönəlməsidir. Lakin oğurluqdan fərqli olaraq soyğunçuluq və quldurluq hücum xarakterli olub, daha ağır cinayətlər hesab olunur. Çünki burada vətəndaşların əmlakı nəinki açıq şəkildə əldə olunur, həm də onun iradəsinin ziddinə, həyat və sağlamlığını təhlükə altına alınaraq basqın edilməklə törədilir.

Azərbaycan Respublikası "Polis haqqında" və "Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında" yeni qanunlarının müvafiq normalarına uyğun olaraq bu kimi mülkiyyət əleyhinə yönələn cinayətlərin açılması və istintaqı baxımından polis əməkdaşlarının qarşısında duran vəzifələrin daha səmərəli yerinə yetirilməsi üçün daha geniş imkan yaranmışdır.

Müasir dövrümüzdə elm və texnikanın inkişafının Respublikamızda istənilən növdən olan cinayətlərin açılması və qarşısının alınması sahəsində böyük rolu olduğunu qeyd etmək lazımdır. İndi isə bu növdən olan cinayətlərin istintaq metodikasına bəzi araşdırmalar vermək olar.

Açılma faizinin az olması bütün xidmətlərin iştirakının, qüvvə və vasitələrin səmərəli istifadə edilməsinin təmin olunmasına lazımi əhəmiyyət verməməsidir. 554-saylı əmrə elan edilmiş kollegiyanın

qərarında bu növ cinayətlər üzrə açılma faizinin az olması bütün xidmətlərin iştirakının qüvvə və vasitələrin səmərəli istifadə edilməməsinin təmin olunmasına lazımi əhəmiyyət verilməməsi göstərilmişdir.

2016-cs ildə respublikada qeydə alınmış oğurluq cinayətlərinin sayı 7193, onlardan 4614 açılmış, bağlı qalıb 2465, açılma faizi 65,2 % olmuşdur.

Mənzillərdə törədilən oğurluq cinayətlərinin açılmamasının səbəbləri DİN-in (4.04.2009-cu il tarixli) kolleqiyasında müzakirə olunmuş və onların aradan qaldırılması üçün təkliflər irəli sürülmüşdür.

Kolleqiyada müstəntiqlər tərəfindən təxirəsalınmaz istintaq hərəkətlərinin səthi keçirilməsi, sübutların toplanmasında buraxılan nöqsanlar və polis idrələrinin rəhbərləri tərəfindən qarşılıqlı əlaqənin təşkilində buraxılan nöqsanlar nəzərə çatdırılmışdır.

Sual 1. Oğurluq, soyğunçuluq və quldurluq cinayətlərinin kriminalistik xarakteristikası

Mülkiyyət əleyhinə olan cinayətlərdən ən çox yayılmış oğurluq, soyğunçuluq və bəzi hallarda quldurluqdur. Cinayət Məcəlləsinin 177-ci maddəsində oğurluğa belə anlayış verilmişdir: ***oğurluq – yeni özgənin əmlakını gizli olaraq talama.***

Soyğunçuluğa isə bu Məcəllənin 180-cı maddəsində ***özgənin əmlakını açıq talama***, quldurluğa 181-ci maddə ilə – ***özgənin əmlakını ələ keçirmə məqsədi ilə hücumə məruz qalmış şəxsin həyatı və sağlamlığı üçün təhlükəli zorakılıqla və ya belə zorakılıq tətbiq ediləcəyi hədəsi ilə bağlı olan basqın*** kimi anlayışlar verilmişdir.

Ümumiyyətlə, əmlaka qarşı yönələn cinayət əməllərinin mövcud cəmiyyətimizdə çoxalma halları müstəqil Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatının yeni islahatlarla quruculuğu ilə az da olsa bağlıdır.

2013-cü ildə qeydiyyatata alınmış 5303 cinayətdən 3197 oğurluq, 173 soyğunçuluq, 89 isə quldurluq cinayəti təşkil etmişdir. Oğurluq cinayətlərindən 1470 açılmış, 1607 bağlı qalmış, açılma faizi 47,8% olmuşdur. Soyğunçuluq cinayətlərindən 107 açılmış, 71 bağlı qalmış, açılma faizi 63,5 olmuşdur. Quldurluq cinayətlərindən 85 açılmış, 9 bağlı qalmış, açılma faizi 81,6 olmuşdur.

Vaxtında qaabaqlayıcı tədbirlərin görülməsi bəzi azyaşlıların çoxepuzodlu cinayətlər törətməsinə də gətirib çıxarmışdır.

Artıq bazar iqtisadiyyatını yaşayan ölkəmizdə mülkiyyət münasibətlərinin genişlənməsi və istehsalın artması, ayrı-ayrı özəl müəssisələrin fəaliyyətə başlaması əldə olunmuş gəlirin mühafizəsi tələbini ortaya çıxarır. Elə buna görə də cinayət qanunvericiliyi ilə əmlaka yönələn cinayətkar qəsdlərdən qorunmasını təmin etmək üçün bu 3 növdən olan cinayətlərin kriminalistik xarakteristikasının mühüm elementlərini açıqlamaq zərurəti yaranır.

Bu növdən olan mülkiyyət əleyhinə cinayətlərin obyektı özgənin əmlakıdır. Quldurluq cinayətlərində isə əlavə obyekt bilavasitə insanın həyat və sağlamlığıdır. Obyektiv cəhətdən özgənin əmlakının gizli və ya açıq şəkildə əldə olunmasına yönələn fəal hərəkətlərlə ifadə olunur.

Subyektiv cəhətdən hər üç növ mülkiyyət əleyhinə yönələn cinayətlər cinayətkar qəsdlə xarakterizə edilir.

Subyekt isə 14 yaşlı fiziki anlaqlı şəxslərdir.

Yuxarıda göstərilən cinayət-hüquqi xarakteristika oğurluq, soyğunçuluq və quldurluq cinayətlərinin istintaqının aparılmasına, xüsusiyyətlərinin və bu cinayətlərin kriminalistik xarakteristikalarının müəyyən olunmasını tələb edir.

Bu növdən olan cinayətlərin kriminalistik xarakteristikasının mühüm elementlərindən qəsdin predmetini, cinayətin törədildiyi yeri, şəraiti, vaxtı, üsullarını, cinayətkarın şəxsiyyəti barədə məlumatları və s. sadalamaq olar.

Oğurluq, soyğunçuluq və quldur basqınları zamanı cinayətkarlar qiymətli əşyaları, ləl-cəvahiratı, pulu, əntiq əşyaları, xəz məmulatlarını, radio-televiziya aparatlarını, videotexnikanı, avtomobilləri və s. oğurlayırlar.

Ümumiyyətlə, qəsdin predmeti bütün əmlak xarakterli əşyalar və predmetlər ola bilər. Burada aydınlıq gətirmək lazımdır ki, cinayətkarın faydalana və qazanc əldə edə biləcəyi əmlakdan söhbət gedir.

Oğurluq cinayətləri elə cinayətlər qrupuna aiddir ki, bu cinayətlərin törədildiyi yer məkan baxımından məhdud şəkildədir. Xüsusi əmlakın oğurluğunun yeri vətəndaşlara məxsus yaşayış yerləri (ev, mənzil, bağ evləri), yardımçı binalar, anbarlar və ya başqa saxlanma yerləri olur. Həm də buraya vətəndaşların xüsusi mülkiyyətində olan mağazaları, fabriklər, zavodlar, torpaq sahələrinin (məhsul yetişdirilən yerlər) və s. aid etmək olar.

Əsasən oğurluğun törədildiyi yerin xüsusiyyətləri ilə bağlı olaraq oğurluğun 3 qrup forması daha xarakterikdir:

1. Cinayətkar yeri qabaqcadan seçir və yer oğurluğun törədilməsi üsulunun formalaşmasının amillərindən biri olur. Məsələn, hər hansı bir dayanacaqdan avtomasını qaçırarkən cinayət yerinin xüsusiyyətləri (mühafizə

siqnalizasiyasının olmaması, sərbəst yaxınlaşmağın mümkün olması, etibarlı qifılların olmaması və s.);

2. Yer bilavasitə oğurluğun predmeti ilə bağlı olur: mənzil oğurluqlarının əksəriyyəti müəyyən əmlakı ələ keçirmək üçün qabaqcadan hazırlanmış plan üzrə törədilir;

3. Cinayət yerinin təsadüfi seçildiyi oğurluq (bu oğurluğun cibgirlik forması üçün xarakterikdir).

Soyğunçuluq və quldurluq cinayətləri üzrə yerlər, binalar (xidməti, yaşayış və s.), açıq sahələr (küçə, meşə massivi və s.), nəqliyyat vasitələridir.

Digər mühüm elementlərdən biri də vaxtdır. Vaxtın təyin olunması müstətiqə sübutları axtarmağın ilkin planını tutmağa, şübhəli şəxslərin dairəsini müəyyən etməyə kömək edir.

Oğurluq cinayətləri əsasən həftənin iş günlərində törədilir. Demək olar ki, mənzil oğurluğunun əksəriyyəti işləyən sakinlərin evdə olmadığı vaxt - saat 8-dən 18-dək baş verir. Cibgirlik cinayətləri isə adamların daha çox olduğu ictimai nəqliyyatda, dayanacaqlarda, metroda, mağazalarda və onlar üçün əlverişli olan şəraitlərdə törədilir.

Vaxt nöqtəyi-nəzərdən soyğunçuluq və quldurluq cinayətləri xüsusilə günün axşam və gecə vaxtlarında, yaşayış yerlərində isə çox zaman gündüzlər və bəzən gecələr törədilir.

Soyğunçuluq və quldurluq cinayətləri şəhərlərdə axşam vaxtı, adam az olan küçələrdə, kafələrin, restoranların yaxınlığında, binaların giriş qapılarında, liftlərdə və bəzən də xidməti otaqlarda baş verir. Qrup halında cinayətkarlar açıq sahələrdə hərəkət edirlər.

Xüsusilə onlar pis işıqlandırılan yerlərdə öz mövqelərini tutaraq hücumlar təşkil edirlər.

Nəqliyyat vasitələrində isə son illərin təcrübəsi onu göstərir ki, quldur və soyğunçu qruplar taksi sürücülərinə, inkassatorlara hücum edirlər. Cinayət törətməyə hazırlaşan şəxslər nəqliyyat vasitələrinə oturdudan

sonra əvvəlcədən müəyyən etdikləri ünvana sürdürür və zor tətbiq edərək pulları alırlar.

Dövlət mülkiyyətində olan əmlakın qarət edilməsi əsasən əmanət kassalarında, idarə, müəssisələrinin kassalarında, mağazalarda, yeməxanalarda və s. yerlərdə həmin müəssisələrin bağlanma vaxtı törədilir.

Oğurluq cinayətlərinin kriminalistik xarakteristikasının əsas elementi bu cinayətin törədilmə üsullarıdır.

Oğurluğun törədilmə üsulu cinayətin hazırlanması, törədilməsi və gizlədilməsi üzrə hərəkətlər sistemini vahid bir planda birləşdirir. Oğurluğun ən birinci üsulu cinayət qanununda nəzərdə tutulmuşdur - yəni, oğurluq əmlakın gizli yolla talanması. Cinayətkarların hərəkətinin xarakterinə görə oğurluğun bütün üsullarını iki əsas və bir sıra yarımqruplara bölmək olar. Demək olar ki, hər bir üsul yarımqrupa ayrılır. İlk növbədə birinci qrup oğurluq cinayətinə aşağıdakı üsullar aiddir:

1. Sındırmaqla müşayiət olunan, texniki vasitələrdən və yaxud xüsusi biliklərdən istifadə edərək gizli yolla girməklə törədilmiş oğurluq.

Şəxsi mənzillərdən, xüsusi evlərdən, fərdi qaraclardan, ofislərdən və s. oğurluğun çox hissəsi bu yolla törədilir. Qapı, pəncərə, divar və s. sındırmaya məruz qalır. Sındırma aləti kimi məişət-təsərrüfat təyinatlı (ling, kəlbətin, balta, vint açan və s.) və ya xüsusi hazırlanmış predmetlərdən istifadə olunur.

2. Sındırma müşayiət olunmayan gizli yolla girməklə törədilən oğurluq. Bu üsullarla açıq pəncərələrdən, nəfəsləklərdən, qapıdan gizli girilməsi, zərərçəkmişin açarından istifadə etməklə girilməklə və s. aiddir. Məsələn, əmlakın oğurlanması zamanı maneənin aradan qaldırılması, hasarın açılması və saxlanc yerlərinə girilməsi.

3. Binaya, mənzilə və s. girmədən törədilən oğurluq.

Belə bir üsulun törədilməsində əvvəlcədən hazırlıq tələb olunmur. Cinayətkarlar bu üsulla əsasən vağzallarda, hava limanlarında və s.

yerlərdə sənişinlərin nəzarətsiz qalmış əl yükünü, etibardan sui-istifadə etməklə digər (dələduzluq) növ mülkiyyət əleyhinə olan cinayətləri də törədirlər.

Oğurluq cinayətlərinin bir forması da cibgirlikdir. Cibgirlik törədilmə üsulları və bir sıra özünəməxsus xüsusiyyətlərinə görə fərqlənir. Demək olar ki, cibgirliyin törədilməsində daha dəqiq və çevikliklə predmet və əşyaların götürülüb hadisə yerindən uzaqlaşmanın özü buna əyani misaldır.

Əksər hallarda bu növdən olan cinayətlərin törədilmə üsuluna istinad edildikdə həmin cinayətləri törədən şəxslərin yaşını, cinsini, məşğuliyyətini, peşəsini və s. kimi halları müəyyən etmək olar.

Oğurluq cinayətinin soyğunçuluq və quldurluqdan fərqi ondan ibarətdir ki, soyğunçuluq və quldurluqda cinayətkarların hərəkətləri açıq xarakter daşıyır. Bu növdən olan cinayətlər zorakılıqla və ya zor tətbiq etmək hədəsi ilə ifadə olunur. Cinayətkar qəsd bilavasitə iki obyektə qarşı – birinci növbədə dövlət, ictimai və ya xüsusi mülkiyyətdə olan əmlaka yönəlir.

İkinci növbədə isə hücumla məruz qalanın həyatı və sağlamlığına yönəlir.

Quldurluq cinayətlərində zərərçəkmiş şəxsin sağlamlığına zərər yetirilməsi və hətta onun ölümü ilə müşayiət olunur. Əmanət kassaları, bank, müxtəlif kommersiya və ticarət müəssisələri əməkdaşlarına, inkassatorlara, mənzillərin və bağların sahiblərinə hücumlar cinayətkar dəstə tərəfindən edilir. Bu hücumlar xüsusilə əsaslı şəkildə hazırlıq tələb edir. Məsələn, soyğunçuluq məqsədilə cinayətkar dövlət idarəsinin nümayəndəsi, kommunal-məişət xidməti işçisi və s. adı altında mənzilə gəlir, qadınla tanış olur, sonra ona hücum üçün onu əlverişli yerə aparır, gənc qadınları onlara bələdçilik etməyə məcbur edirlər. Bu cinayətlərin törədilmə üsuluna həmçinin onların gizlədilməsinə yönələn hərəkətlər də daxildir. Belə hərəkətlərə izlərin, cinayət alətlərinin və cinayətkarın

geydiyi paltarın məhv edilməsi, oğurlanmış əmlakın gizlədilməsi və ya satılması aiddir.

Bu növdən olan cinayətlərin kriminalistik xarakteristikasının elementlərindən biri də izlər haqqında məlumatlardır.

Oğurluq törədilən zaman izlərin əmələgəlmə mexanizmi cinayətkarın xarici maddi aləmlə qarşılıqlı əlaqəsinin xarakteri ilə şərtlənir.

Hadisə yerində izləri qoyurlar:

- cinayətkar tərəfindən (əl-ayaq, diş, qulaq seyvanı, dodaq, qan, tüpürcək, digər ifrazatların, dodaq boyasının izləri, mikrohissəciklər, insanın iyi və s. izlər);

- cinayətin alətləri (çapma, sıxma, mişarlama, deşmə, nəqliyyat vasitələrinin izləri və s.);

Soyğunçuluq və quldurluq hadisəsi törədilərkən hadisə yerində şüşə qab, siqaret kötökləri, yemək qalıqları, avtomaşın izləri aşkar edilə bilər ki, bunlar da mühüm maddi sübutlar kimi cinayətin iştirakçılarının sayını, pusqu yerini və s. müəyyən etməyə imkan verir.

Oğurluq cinayətlərində zərərçəkmiş şəxsin də mühüm əhəmiyyəti vardır.

Qeyd etmək lazımdır ki, cinayətkar qəsdin obyektini kimi müəyyən şəxsin əmlakı təsadüfi seçilmir. İstintaq təcrübəsi onu göstərir ki, cinayətkarlarla zərərçəkmiş şəxs oğurluq ərfəsində tanış olmuşlar, yaxud da oğurluqdan əvvəl aralarında qonşuluq, tanışlıq, hətta dostluq münasibətləri belə olmuşdur. Elə bu baxımdan da müstəntiq cinayətkar-zərərçəkmiş şəxs sistemi üzrə ayrı-ayrı elementlərin qarşılıqlı əlaqəsini müəyyən etməlidir.

Belə hallar da olur ki, zərərçəkmişlərin sərxoş vəziyyətdə yaxşı tanımadığı adamları öz yaşadığı mənzilə dəvət etməsi nəzarətsiz qoyulmuş şəxsi əşyaların oğurlanması ilə nəticələnir.

Mülkiyyət əleyhinə qarşı bu növdən olan cinayətlərin törədilməsində zərərçəkənlərin dairəsi genişdir. Hər şeydən əvvəl onlar mülkiyyətində,

istifadəsində, idarəçiliyində və ya mühafizəsində maddi sərvətlər və ya pul vəsaitləri olan şəxslərdir. Soyğunçuluq cinayətləri müqavimət göstərə bilməyən şəxslərə – qadınlara, yaşlı şəxslərə, sərxoş vəziyyətdə olanlara, o cümlədən külli miqdarda pul vəsaitləri – valyutaya, qiymətli əşyalara, ləlcəvahirata malik olan şəxslərə qarşı törədilir.

Kriminalistik xarakteristikanın ən mühüm elementlərindən biri – cinayətkarın şəxsiyyəti haqqında məlumatlardır. Bu cinayətləri törədən şəxslərin əksəriyyəti əvvəllər məhkum olunmuş, təklikdə və ya təsadüfi tanışları ilə yaşayan, daimi yaşayış yerləri olmayan şəxslərdir.

Oğurluğun törədilməsi üsullarından irəli gələrək cinayətkarları bir neçə qrupa bölmək olar:

a) primitiv cinayətkarlar, yəni onlar texniki vasitələrdən istifadə etmədən, hazırlıq görmədən, yaranmış vəziyyətdən asılı olaraq oğurluq cinayətini törədirlər;

b) ixtisaslaşmış cinayətkarlar – onlar ümumiyyətlə cinayətə meyilli şəxslərdir ki, onlar yaxşı düşünülmüş üsullarla müxtəlif predmetləri oğurlayırlar, həm də oğurluq zamanı cinayətkarlar eyni üsullardan istifadə edirlər. Məsələn, açarların seçilməsi yolu ilə oğurluq;

c) peşəkar oğrular – daimi və ardıcıl cəmiyyətsizd meyillərinə və vərdişlərinə görə oğurluq törədən şəxslər. Əvvəllər demək olar ki, onların hamısı analoci cinayətlərə görə məhkum olunmuş olurlar. Cinayətkar vərdişlərə və təcrübəyə malik olan peşəkar oğrular hər hansı yaxşı hazırlanmış bir üsulla oğurluq etməyə çalışırlar.

Ümumiyyətlə quldurluq cinayətləri çox zaman bir neçə nəfərdən ibarət dəstə, bəzi hallarda mütəşəkkil dəstə və ya cinayətkar birlik tərəfindən törədilir. Belə dəstələrin başında cinayətkar təcrübəyə malik, əvvəllər məhkum olunmuş şəxslər dururlar.

Soyğunçuluq və quldurluq cinayətləri törədən şəxslər aşağı təhsili və mədəni səviyyələri ilə xarakterizə olunurlar. Onlar həm də tüfeyli həyat tərzini keçirir və narkotik maddə qəbul edirlər.

Yuxarıda sadalanan kriminalistik xarakteristikanın hər bir elementi bu növdən olan mülkiyyət əleyhinə törədilən cinayətlərin açılması və istintaqının səmərəli aparılması məqsədinə xidmət edir. Mövzu üzrə birinci sualın araşdırılmasında ümumilikdə oğurluq, soyğunçuluq və quldurluq cinayətlərinin törədilmə mexanizminin öyrənilməsi və cinayətkarların cinayətlərin yeni üsullarından istifadə etməsi və məlumatların qeyd edilməsi məqamlarına xüsusi diqqət yetirilmişdir.

Sual 2. Oğurluq, soyğunçuluq və quldurluq cinayətləri üzrə cinayət işinə başlama. Sübut edilməli hallar.

Qeyd etmək lazımdır ki, oğurluq xarakterinə görə çox müxtəlifdir. Bu növdən olan talama cinayətlərinin törədilmə yerindən irəli gələrək, mənzil oğurluğu, dövlət obyektlərində oğurluq, nəqliyyat vasitələrinin oğurluğu, cibgirlik və s. kimi formaları xüsusilə diqqəti cəlb edir.

Demək olar ki, oğurluq haqqında məlumatlar ilkin mənbələrdən daxil olur:

- vətəndaşların ərizəsi (zərərçəkmiş şəxsin);
- vəzifəli şəxslərin məlumatları (idarə, müəssisə, firma, şirkət rəhbərləri, sahibləri və s.);
- cinayət törədərkən tutulma;
- digər mənbələrdən alınmış məlumatlar;

Təhqiqat orqanlarına talama cinayətləri haqqında məlumatlar çox vaxt əməliyyat mənbələrindən də daxil olur. Oğurluğun cinayət-hüquqi baxımdan istintaqının aparılması cinayət törədən şəxs haqqında hər hansı bir məlumat olmadan başlayır. İlkin istintaq hərəkətlərinin və oğurlanmış əmlakın tapılmasına yönələn əməliyyat-axtarış tədbirləri ilə qarşılıqlı şəkildə aparılması daha mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Oğurluq cinayətləri törədildikdə hadisə yerinə baxış təxirəsalınmaz istintaq hərəkəti olub, hadisə yerinin şəraitini öyrənmək, iş üzrə maddi sübut ola biləcək izləri və predmetləri aşkar edib götürmək məqsədilə cinayət işi başlamamışdan aparılır. Hadisə yerinə baxışın nəticələri cinayət işi başlanmasının, istintaq fərziyyələri irəli sürülməsinin, həm də onların yoxlanılmasının əsasıdır desək, yanılmarıq.

Soyğunçuluq və quldurluq cinayətləri üzrə aşağıdakı hallarda cinayət işi başlanılır:

- zərərçəkmiş şəxsin, hadisəni gören şahidlərin, zərərçəkmiş şəxsin qohumlarının ərizələri əsasında;

- şübhə edilən şəxs cinayət törədərkən yaxalandıqda;

- hücumə məruz qalan şəxsin ərizəsi və ya vəzifəli şəxsin məlumatı üzrə də cinayət işi başlanılır;

- istintaq və təhqiqat orqanları baş vermiş quldur basqını haqqında zərərçəkmiş şəxsin müalicə olunduğu müəssisələrin telefoqramlarından xəbər tuturlar və belə halda zərərçəkmişin səhhiyyəsi ağır olduqda iş üzrə hadisəni gören şahidlər hələ müəyyən edilmədikdə, cinayət işi alınmış məlumatın və hadisə yerinə baxış əsasında başlanır.

Cinayət işi başlama haqqında məsələ həll edilərkən baş vermiş hadisə ilə əlaqədar soyğunçuluq və quldurluğun zərərçəkmiş tərəfindən uydurulması halları nəzərə alınmaqla daxil olmuş ərizə (məlumat) cinayət-prosessual qanunvericiliyə müvafiq olaraq yoxlanılmalıdır.

Bu növdən olan cinayətlərin istintaqı zamanı sübut edilməli və müəyyən edilməli olan hallar araşdırılmalıdır.

Oğurluq cinayətləri üzrə müəyyən edilməli hallar aşağıdakılardır:

- oğurluq faktının olub-olmaması;

- oğurluğun predmeti;

- həmin predmetlərin əlamətləri, kimə məxsus olması;

- vurulmuş zərərin miqdarı;

- bu cinayətin törədildiyi yer və üsul;

- əmlak oğurlanarkən texniki vasitələrdən və qurğulardan istifadə edilməsi;
- oğrunun hadisə yerindəki konkret hərəkətləri və müddəti;
- oğurluq hadisəsi kim tərəfindən törədilmişdir;
- cinayətin motivi, cinayətkarların sayı və cinayətin törədilməsində hər birinin rolu (onların qabaqcadan əlbir olub-olmamaları);
- oğurlanmış əmlakın harada olması, satıldığı yer, vaxt və üsul;
- oğurluğun baş verməsinə səbəb olan hallar;
- təqsirləndirilən şəxslərin məsuliyyətinin dərəcəsinə və xarakterinə təsir göstərən hallar.

Soyğunçuluq və quldurluğun istintaqında qeyd olunan hallardan başqa aşağıda göstərilən hallar da xüsusi əhəmiyyətə malikdir (araşdırılacaq halların əhatəsi daha da geniş ola bilər):

- basqın zamanı hansı formada zorakılıq göstərilmiş, bu zor nə ilə müşayiət olunur;
- zərərçəkmiş şəxsin həyatı və sağlamlığı üçün təhlükəli zorakılıq olmuşdurmu;
- zərərçəkmiş şəxsə bədən xəsarəti yetirilmişdirmi, əgər yetirilmişdirsə, onların ağırlıq dərəcəsi;
- cinayəti törədən şəxs silahdan istifadə etmişdirmi, silah haradadır;
- hazırlanan və törədilən bu növ cinayətlər barədə məlumatı olan şəxs olmuşdurmu və s.

Hər bir konkret hal üçün cinayət hadisəsinin törədilmə xarakteri və s. səbəblər nəzərə alınmaqla, daha mühüm halların müəyyən edilməsinə ehtiyac duyulduğunu qeyd etmək lazımdır.

İlkin istintaq hərəkətləri və əməliyyat-axtarış tədbirlərinin gedişində müstəntiq istintaq fərziyyələri irəli sürür və istintaq planını tərtib edir.

Oğurluq cinayətləri üzrə aşağıdakı fərziyyələr irəli sürülə bilər:

1. oğurluq faktı olmuşdur;
2. oğurluq olmamışdır, ərizə verən şəxs vicdanlı şəkildə yanılır;

3. oğurluğu ərizə verən şəxs uydurur.

Mülkiyyət əleyhinə yönələn oğurluq faktı üzrə plan ümumi tərtib edilmiş formada olur.

Planda hərəkətin məzmunu ilə yanaşı, onun formasının da nəzərdə tutulması, o cümlədən hərəkətin hansı üsulla ediləcəyi müəyyən olunmalıdır. Bu zaman müstəntiq əksər hallarda kriminalistika elminin istintaq təcrübəsi əsasında işləyib hazırladığı təklifləri rəhbər tutur, çünki bir çox istintaq hərəkətlərinin yerinə yetirilməsi qaydası qanunda kifayət qədər geniş şəkildə nizama salınmamışdır.

Planlaşdırma istintaqın təşkilinin bir üsuludur, fərziyyə isə iş üzrə əhəmiyyəti olan faktların və halların müəyyənləşdirilməsi üsuludur. Lakin hər iki üsul qarşılıqlı əlaqədədir. Belə ki, istintaq planı fərziyələrin yoxlanılmasına xidmət edir, həmçinin əksinə planlaşdırmanın əsas məzmununu bir qayda olaraq fərziyələrin yoxlanılması təşkil edir.

Bütün bunlarla yanaşı, planlaşdırmanın yazılı formada aparılması istintaq təcrübəsi baxımından bir sıra üstünlüklərə malikdir.

Cinayət işi üzrə istintaq bir qrup müstəntiq tərəfindən aparıldıqda, istintaq hərəkətləri onların birgə iştirakı ilə planlaşdırılır. Bütünlüklə yuxarıda göstərilənlərə diqqət yetirib 1 sentyabr 2000-ci il tarixdə qüvvəyə minmiş Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 138-141-ci maddələrinə əsasən aşağıdakıları qeyd etmək olar.

Sübutetmə ittihamın qanuni əsaslı və ədalətli həlli üçün əhəmiyyət kəsb edən halların müəyyən edilməsi məqsədilə sübutların əldə edilməsindən, yoxlanılmasından və qiymətləndirilməsindən ibarətdir.

Daha maraqlı hal kimi bəzi sübutlar əsasında müəyyən edilən halları və sübutsuz müəyyən edilən halları, yəni cinayət təqibi üzrə icraatın materiallarından istifadə edilmədən aşağıdakı hallar sübut edilmiş hesab olunur. Bu zaman ümumi məlum olan faktlar, müasir elmdə, texnikada, incəsənətdə və digər sahələrdə ümumi qəbul edilmiş təhqiqat metodlarının düzgünlüyü və s. hallara xüsusilə fikir vermək lazımdır. Məhz

oğurluq, soyğunçuluq və quldurluq cinayətləri üzrə sübutetmə predmetinin düzgün müəyyənləşdirilməsi cinayətin açılması və istintaqın səmərəli təşkili ilə sıx bağlıdır. Mövzunun məzmunu ilə əlaqədar demək olar ki, ikinci sualda oğurluq, soyğunçuluq və quldurluq cinayətləri üzrə hansı hallarda cinayət işinə başlamaq olar. Hər bir cinayət üzrə cinayət işi başlamanın xüsusiyyətləri araşdırıldı. Qeyd etmək lazımdır ki, yeni qəbul edilmiş qanunvericiliklərdə əsasən əlavə hansı tədbirlərin keçirilə bilməsi və bunların qanunvericiliyə müvafiq icrası prosesində istintaqın hansı formada planlaşdırılmasından geniş şəkildə bəhs olunur. Mülkiyyət əleyhinə yönələn bu kimi cinayətlərin istintaqının düzgün təşkili məqsədi ilə ayrı-ayrı istintaq hərəkətlərinin aparılması taktikasının təhlili üçün yuxarıda göstərilənlərin zəmin yaratdığını qeyd etmək lazımdır.

Sual 3. Mülkiyyət əleyhinə yönələn bu növ cinayətlərin istintaqı zamanı ayrı-ayrı istintaq hərəkətlərinin taktiki xüsusiyyətləri.

Mülkiyyət əleyhinə edilən cinayətlərin istintaqı zamanı mühüm istintaq hərəkətləri hadisə yerinə baxış, zərərçəkmişin, hadisəni görənlər və digər şahidlərin dindirilməsidir. Hadisə yerinə baxış o halda səmərəli olur ki, o tərkibi ilə müstəntiq, əməliyyat işçiləri, mütəxəssis-kriminalist, sahə müvəkkili daxil olan əməliyyat-istintaq qrupu tərəfindən həyata keçirilir.

Əməliyyat-istintaq qrupu hadisə yerinə gələrkən əgər hadisəni görənlər varsa, onları dindirir və müəyyənləşdirilir ki, ilk öncə hadisəni kim görmüşdür. Lazım gəldikdə "isti izlərlə" axtarış təşkil olunur. Hadisə yerinin şəraiti haqqında təsəvvür aldıqdan sonra müstəntiq baxışın aparılma ardıcılığını və sərhədlərini qeyd edərək aşağıdakıları müəyyən etməyə çalışır:

- cinayət törətmiş şəxs hadisə yerinə hansı üsulla girmişdir; hansı predmetlərə toxunmuşdur; hansı istiqamətdə gizlənmişdir; diqqəti cəlb etmədən gizləne bilərdimi, hadisə yerində hansı izlər qalmışdır;

- cinayətkar özü ilə nə aparmışdır;

- cinayətkarın peşəsini, zahiri əlamətlərini və şəxsiyyətini göstərən əlamətlər varmı;

- oğurluğun residivist tərəfindən törədilməsinə əsas verən əlamətlər varmı;

- cinayəti törədən şəxslərin toxunması ehtimal edilən yerlərdə əl-barmaq izlərinin olması;

- cinayətkarların sayı;

- oğurlanmış əmlakın yeri (əgər məlum olmuşdursa);

Baxış zamanı cinayətkarın hadisə yerinə girməsi daha diqqətlə tədqiq olunur.

Bu vaxt təqribi olaraq onun peşəsini və həmçinin istifadə etdiyi alət və vasitələri müəyyən etməyə imkan verir. Binada, mənzildə və ərazidə ətraflı baxış keçirmək yolu ilə cinayətkarın buraxdığı izləri və predmetləri, sındırma alət və vasitələrinin izlərini və ya onların hissələrini, əl-barmaq, ayaq, tüpürcək izlərini, tük hissəciklərini, siqaret kötüyü, nəqliyyat vasitələrinin izləri və s. izləri aşkar etmək lazımdır.

Cinayət törətmiş şəxslər maneələri dəf edərkən əllərini yaralayır ki, həmin yerlərdə qan izləri qalır. Bu da onların qan qrupunu müəyyən etməyə imkan verir.

Hadisə yerində çox vaxt cinayətkarlar üzərlərində olan və ya istifadə etdikləri bir sıra alət və vasitələri qoyub gedirlər. Onların salıb itirdiyi cib dəsmalı, baş geyimi, əlcək və s. predmetlər steril edilmiş şüşə bankaya və ya selofan torbaya qablaşdırılır və sonradan cinayətkarın xidməti itlər vasitəsilə axtarılıb tapılması üçün istifadə edilir.

Bəzən bir çox müəssisələrdə pul və ya qiymətli şeyləri qəsdən gizlədirlər ki, onların oğurluq zamanı götürüldüyünü söyləsinlər. Elə buna

görə də baxışdan əvvəl məsul şəxsin arayışına əsasən hansı malların götürülməsi, pulların oğurlanıb-oğurlanmamasını, miqdarını, əskinazların harada saxlanması haqqında məlumat almaq məqsədi ilə onun dindirilməsi məqsədəuyğundur. Lakin maddi-məsul şəxsin hadisə yerinə baxışda iştirakı məqsədəuyğun deyildir. Oğurlanmış əmlakın əlamətlərinin müəyyən edilməsi, onların axtarılması və cinayətkarın aşkar olunması üzrə işin təşkilinin istiqamətini müəyyən edir. Ona görə də baxış zamanı malların atılmış etiketlərinə və ya yarlıqlarına, nömrəli əmtəələrin pasportlarına, qutulara, qablaşdırma materiallarına və s. diqqət yetirmək lazımdır. Məhz bunlar oğurlanmış əşyaların fərdi əlamətləri, dəyəri və miqdarı haqqında mühakimə yürütməyə imkan verir. Baxış zamanı mühafizə qurğularının vəziyyəti də xüsusilə yoxlanılıb qeyd olunmalıdır.

Maddi sübut əhəmiyyətli izlər və predmetlər götürülərək qablaşdırılır.

Baxışdan sonra isə qanunvericiliyə müvafiq olaraq mağazada, anbarda və digər saxlanma yerlərində olan əmlakın inventarlaşdırılması keçirilir. Bundan sonra əgər mümkündürsə həmin yer möhürlənir ki, lazım gəldikdə təkrar baxış və s. digər tədbirlər keçirilsin.

Baxışın gedişatı zamanı müəyyən etmək lazımdır ki, istintaq eksperimentinin aparılmasına ehtiyac varmı. Bu zaman cinayətkarın müəyyən maneədən keçə bilməsi imkanını aydınlaşdırmaq, qonşu otaqlardan eşitmək və görmək, yoxlamaq, müəyyən zaman ərzində bu və ya digər hərəkətləri etmək imkanını müəyyən etmək məqsədilə keçirilməlidir.

Zərərçəkmiş şəxsin və şahidin dindirilməsi

Oğurluq cinayətləri üzrə ilkin istintaq hərəkətləri zərərçəkmişin, maddi məsul şəxslərin və şahidlərin dindirilməsidir. Dindirmə prosesində aşağıdakılar aydınlaşdırılmalıdır:

- oğurluq harada, kim tərəfindən, hansı şəraitdə aşkar olunmuşdur;

- polis əməkdaşları gələcək hadisə yerində dəyişiklik edilmişdirmi, edilmişsə kim tərəfindən, hansı məqsədlə edilmişdir;

- hansı predmetlər oğurlanmışdır;

- dindirilən şəxs əşyaları axırıncı dəfə nə zaman görmüşdür, onun qiyməti və əlamətləri müəyyən edilməlidir, bu zaman oğurlanmış əşyaların əlamətlərinə diqqət yetirilir. Əgər əşyaların pasportları olmuşsa və qalırsa, onlar götürülür;

- oğurlanmış predmet harada (göz qabağında) gizlədilmişdir, əgər gizlədilmişsə, zərərçəkmişdən başqa kim onun yerini bilirdi;

- dindirilən şəxs oğurluq ərafəsində bu və ya digər şəxsin özünü şübhəli aparmasına diqqət yetirmişdirmi;

- oğurluq baş verən zaman onu kim görmüşdür, müşahidə etdiyi şəxsin əlamətlərini yadda saxlamışdırmı;

- oğurluğun törədilməsində kimdən şübhələnir.

Oğurluğun formalarından biri cibgirlikdir. Cibgirlikdə zərərçəkmiş şəxsin oğurluğun hansı şəraitdə, harada, nə vaxt baş verməsi, o cümlədən, oğurlanmış əşyaların əlamətlərini təsvir etmək məqsədəuyğundur.

Cibgirlikdə aydınlaşdırılmalıdır ki, zərərçəkənin fikrincə onun yaxınlığında olan şəxslərdən kim oğurluğu törətmiş, kim isə ona kömək etmişdir. Əgər o həmin şəxslərin zahiri görünüşünü yadda saxlamışsa, ətraflı təsvir etməlidir.

Dindirmədən sonra cinayətkarın şəxsiyyətini müəyyən etmək məqsədilə əvvəllər cibgirliklə məşğul olmuş şəxslərin şəkillərindən ibarət albomun zərərçəkmişə göstərilməsi məqsədəuyğundur. Zərərçəkmiş şəxsin konkret şəxsi tanıması protokol şəklində rəsmiləşdirilməlidir.

Ümumiyyətlə, zərərçəkmiş şəxsdən başqa oğurluğun baş vermə şəraiti haqqında nə isə danışa bilən şəxslərin və oğurluğu görə və ya cinayətkarın və onunla əlbir olan şəxslərin şübhəli davranışını müşahidə edən şəxslər də dindirilməlidir. Onlar qarovulçular, mağaza, anbar,

restoran işçiləri, avtobus, trolleybus sürücüləri, sənişinlər, alıcılar, oğurluq baş verən yerin yaxınlığında yaşayan şəxslər və s. ola bilər.

Bu növdən olan cinayətlərin istintaqı zamanı ilkin istintaq hərəkətlərindən əlavə şübhə edilən şəxsin tutulması, onun şəxsi axtarışı, yaşadığı yer üzrə axtarış, tanınma, ifadələrin yerində yoxlanılması, ekspertlərin rəyinin öyrənilməsi kimi istintaq hərəkətləri həyata keçirilməlidir. Əgər şəxsə qarşı qanunvericiliklə müəyyən olunmuş əsaslı şübhələr varsa, o təxirə salınmadan tutulur və şəxsi axtarış keçirilir. Şəxsi axtarışı saxlanılmış şəxsdən onda olan pulun miqdarı və sənədlərin məzmunu haqqında sorğu ilə aydınlaşdırmaq lazımdır. Axtarılan şəxsdən götürülmüş müxtəlif şəxslərə məxsus şeylərin tapılması (pul, saat, qiymətli şeylər və s.) onun ifşa edilməsi üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Cinayətin izlərini aşkar etmək məqsədilə şübhəli şəxsin paltarlarının və bədəninə müayinəsinin keçirilməsi vacibdir.

Bir məsələni də yadda saxlamaq lazımdır ki, oğurluq cinayəti törətmiş şəxs əldə etdiyi əşyaların gizlədilməsi üsullarını da əvvəlcədən planlaşdırılır. Elə ona görə də nəinki onun mənzilində axtarış aparmaq, həm də ona məxsus yardımçı binaların da axtarışını həyata keçirmək məqsədəuyğundur (qarac, həyətyanı sahə, bağ evi və s.).

Şübhə edilən şəxsin ifşa edilməsi üçün hadisə yerində aşkar olunmuş izlər, axtarış və baxış zamanı əldə olunmuş maddi sübutlar, hadisəni gören və dindirilən şəxsin irəli sürdüyü alibini yoxlamaq məqsədilə digər şahidlərin ifadələrindən istifadə olunur. Şübhə edilən şəxsin ifadələrini təsdiq etmək və ya təkzib etmək üçün daktiloskopik, sındırma alət və vasitələrinin, qıfılların, ayaq izlərinin, nəqliyyat vasitələrinin izlərinin tədqiqi üzrə kimyəvi ekspertizalar keçirilir. Bəzən bu kateqoriya işlərdə məhkəmə xəttşünaslıq ekspertizası da təyin olunur.

Bu ekspertiza növü talama cinayətlərində şübhə edilən şəxsin bədəninə zədələrin müddəti, yaranması, dərəcəsi, hadisə yerində aşkar edilmiş qanın qrup mənsubiyyətini və tipini həll etmək üçün təyin edilir.

Hadisə yerinə baxış zamanı aşkar edilmiş əl-barmaq izlərinin cinayətkarların axtarışı üçün daktiloskopik kartoteka üzrə yoxlanılır. Biz yuxarıda uydurma oğurluq barədə fikir irəli sürmüşdük. Uydurma oğurluğun əlamətləri müstəntiqin rəyinə görə ərizədə və işin digər materiallarında göstərilən hadisə mexanizminə zidd gələn izlərdir. Məsələn, otağa girmək üçün divarın bayırından deyil, içəridən açıldığı müəyyən edilməklə uydurma olması qənaətinə gəlmək olar.

Uydurma oğurluq zamanı cinayətkar psixoloci olaraq cinayətin xarici əlamətlərinin izlərini uydurmaqla kifayətlənir.

Oğurluğun uydurma olmasını, həmçinin mənzildə predmetlərin orabura dağıdılması, məqsədsiz olaraq zədələnməsi, həm də cinayətkarların qoyduqları izlərin ardıcılığının uyğunsuzluğu da göstərir.

Soyğunçuluq və quldurluq cinayətləri üzrə cinayət işi baş vermiş fakt üzrə başlanırsa, onda istintaq adətən zərərçəkmiş şəxsin dindirilməsi, hadisə yerinə baxış, zərərçəkmişin bədəninin və paltarlarının müayinəsi, məhkəmə-tibbi ekspertizasının təyini, hadisəni gören şahidlərin dindirilməsi kimi hərəkətlər edilir.

İlkin istintaq hərəkətlərindən biri də zərərçəkmiş şəxsin və şahidlərin dindirilməsidir.

Dindirmə cinayətin baş vermə şəraiti, oğurlanmış şeylərin əlamətləri və cinayət törətmiş şəxs haqqında məlumat almaq üçün aparılır.

Soyğunçuluq barədə məlumat daxil olduqdan sonra zərərçəkmiş şəxsin vəziyyəti əgər imkan verirsə, dərhal dindirilməlidir. Bu zaman zərərçəkmiş şəxsin psixoloci vəziyyəti nəzərə alınmaqla ilkin dindirmə qısa şəkildə, yəni məlumat toplamaq xarakterli olur və yalnız baş vermiş hadisə, cinayətkarın şəxsiyyəti, onun hərəkətləri, tətbiq olunan alət və vasitələr, oğurlanmış şeylər və zərərçəkmişin davranışı haqqında əsas fərziyyələri qurmaq üçün işin əsas hallarına toxuna bilər.

İlkin dindirmə zamanı müstəntiq zərərçəkmiş şəxsi sakitləşdirməli, sərbəst şərait yaratmalı, xüsusilə cinayətkarın axtarılması və ifşa edilməsi

üçün həlledici əhəmiyyəti olan halları yaddaşında bərpa etməyə çalışmalıdır. Bundan sonra ardıcıl olaraq nə vaxt, harada, hansı şəraitdə basqın baş verməsi, iştirakçıları yadda saxlayıb-saxlamaması, tətbiq olunan zorakılıq hərəkətləri və alətləri, oğurlanmış əşyalar haqqında danışmaq təklif olunur. Əldə olunmuş məlumatların qeyri-dəqiqliyini, ziddiyyətləri aradan qaldırmaq, cinayətkarın zahiri görünüşünü, paltarlarını, səsini, xüsusi əlamətlərini və s. xarakterizə edən məlumatları aydınlaşdırmaq lazımdır.

Sonrakı mərhələdə iş üzrə sübutetmə predmetini yaradan halları tam işıqlandırmaq məqsədilə keçirilir: soyğunçuluq və ya quldurluqdan əvvəl nə baş vermişdir, zərərçəkmiş şəxs niyə həmin vaxt orada olmuşdur, cinayətkar haradan gəlmiş və hansı istiqamətdə gizlənmişdir, hücum zamanı hansı hədələr və zorakılıq hərəkətləri törədilmişdir, onlar nədə ifadə olunur, hansı alətlər tətbiq olunmuşdur, zərərçəkmiş şəxsə hansı zədələr yetirilmişdir, hadisəni kim görmüşdür.

İmkan daxilində cinayətkarların zahiri əlamətləri, paltarı, xüsusi əlamətləri (tatuirovka, çapıq, xal və s.), zərərçəkmiş şəxs cinayətkara müqavimət göstərmişdirmi, cinayətkarın və ya onun paltarının üzərində hər hansı izlər qalmışdırmı, əgər hücum edənlər bir neçə nəfər idisə, onlar harada dayanmışdılar, hər birinin zahiri əlamətləri, zərərçəkmişin hansı məsafədən və işıqlanma şəraitində onları görmüşdürmü, onlar arasında hansı danışmalar olmuşdur. Həmçinin, dindirmənin gedişində oğurlanmış şeylər və onların adları haqqında, onları görmüş və təsvir edə biləcək şəxslər haqqında ətraflı məlumat alınır.

Tibb müəssisələrində olan zərərçəkmiş şəxsin dindirilməsi həkimin razılığı ilə aparılır və mümkün qədər səsyzma vasitələrindən istifadə etməklə qeyd edilir. Bu zaman nəzərə almaq lazımdır ki, basqın zamanı keçirilmiş həyəcan, sarsıntı onun yaddaşını zəiflədə bilər, bu da doğru olmayan təsəvvürə, gerçəkliyin təhrif olunmasına gətirib çıxara bilər. Belə ifadələr xüsusi diqqətlə təhlil olunaraq qiymətləndirilir.

Zərərçəkmiş dindirildikdən sonra, bir sıra hallarda isə ona qədər hadisə yerinə baxış keçirilir. Onun aparılması çox hallarda oğurluq haqqında işlər üzrə analoci istintaq hərəkətinin aparılması ilə oxşardır. Əsas fərq ondan ibarətdir ki, soyğunçuluq və quldurcasına basqın zamanı hadisəni gören şəxs var. Zərərçəkmiş şəxs əgər ona ciddi bədən xəsarəti yetirilməyibsə, baxışın onun iştirakı ilə keçirilməsi məqsədəuyğundur.

Zərərçəkmişin bilavasitə hadisə yerində baş vermiş hadisə haqqında danışması güllələrin, gilizlərin, əl-barmaq və ayaq izlərinin, onun itirilmiş əşyalarının (bıçaq, əlcək, papaq), tullanmış oğurlanmış predmetlərin (çanta, pul kisəsi və s.) aşkar edilməsini asanlaşdırır.

Cinayətkarla zərərçəkmiş arasında mübarizə gedən yerə diqqətlə baxış keçirilir. Çox hallarda burada mühüm sübut əhəmiyyəti olan predmetlər aşkar olunur. İzlərə görə (tapdalanmış torpaq, əzilmiş ot, sınmış kollar, siqaret kötükləri, kül qalıqları və s.) pusqu yerini müəyyən etmək olar.

Zərərçəkmiş şəxsin və onun paltarlarının müayinəsi

Cinayət törətmiş şəxs hücum etdiyi zaman zərərçəkmişlə əlaqədə olur və onun paltarlarının lifləri zərərçəkənin paltarlarının üzərinə keçir və yaxud əksinə olur. Onların aşkar edilməsi şübhə edilən şəxsin ifşa edilməsini asanlaşdırır və ona görə də zərərçəkmişin paltarı tezliklə müayinə olunmalıdır.

Paltarların müayinəsinə həmçinin bədən zədələri yetirən alətlərdən yaranan zədələrin tədqiqi də aiddir. Bəzən zədənin formasına və əlamətlərinə görə cinayətkarın nə ilə silahlanması barədə (biz, bıçaq və s.) mühakimə yürütmək olar.

Zərərçəkmişin bədənində zorakılıq və müqavimət izlərinin, cırmaq yaralarının, sıyrıntıların, qançırın olması hadisə iştirakçılarının hücumunun mexanizmi, istifadə olunan alətlər haqqında verdikləri ifadələri yoxlamağa imkan verir.

Bədən zədələrinin yaranma mexanizmi və ağırlıq dərəcəsini müəyyən etmək üçün məhkəmə-tibb ekspertizası təyin olunur. Soyğunçuluq və quldurluğun istintaqı zamanı cinayətkarın axtarılması və tutulması məqsədilə dövrələmə, pusqu, ərazinin daranması, cinayət yolu ilə əldə edilmiş əşyaların satışı ehtimal olunan yerlərdə müşahidə, təqibə kimi əməliyyat-axtarış tədbirləri tətbiq olunur, "alibinin" yoxlanması, cinayətkarın əlaqələrinin müəyyən olunması və s. əməliyyat tədbirlərindən istifadə olunur.

Soyğunçuluq və ya quldurluq cinayəti törətmiş şəxslər müəyyən edilən kimi həbs edilməlidirlər. Şübhə edilən şəxs tutulduqdan sonra, onun basqınla əlaqəsi hərtərəfli yoxlanılmalıdır. Bunun üçün şübhə edilən şəxsin dindirilməsi, onun müayinəsi, şəxsi axtarışı, yaşayış yeri üzrə axtarış və müxtəlif növ eyniləşdirici ekspertizaların təyini mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Soyğunçuluq və quldurluğun, xüsusilə bir qrup şəxs tərəfindən törədilən soyğunçuluğun və quldurluğun istintaqı zamanı həm zərərçəkmişlə, həm də basqın iştirakçıları arasında üzləşdirmə keçirilməsinə ehtiyac yaranır ki, bu da dindirilənlərin ifadələrindəki ziddiyyətləri aradan qaldırmağa, cinayətin iştirakçılarının hər birinin rolunu dəqiqləşdirməyə kömək edir. Şübhə edilən şəxs tutulan zaman şəxsi axtarış və paltarlarının müayinəsi keçirildikdən sonra onun bədəninin müayinəsi aparılır. Bu zaman əllərində, bədənində və digər hissələrində dırnaq və diş izlərinin olub-olmamasına, dırnaqların altına diqqət yetirilir.

Soyğunçuluq və quldurluq cinayətləri üzrə tanınmanın özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır. Belə ki, tanınmanın vaxtını müəyyənləşdirərkən zərərçəkənin sağlamlığını nəzərə almaq lazımdır. Quldurcasına basqın zamanı soyğunçuluq və quldurluğun qurbanı güclü psixi sarsıntı (qorxu, vahimə və s.) keçirir ki, bu da tanınmanın gedişinə və nəticəsinə mənfi təsir göstərir. Belə halda həkimlə məsləhətləşmək, zərərçəkənin normal

psixi vəziyyətə qayıtmasını gözləmək, lazım gələrsə, tanınma zamanı həkimin iştirakını təmin etmək lazımdır. Çox vaxt quldurluq cinayətini törədən şəxslər tanınmamaq üçün zahiri görkəmlərini dəyişirlər. Elə buna görə də şübhə edilən şəxsin tanınmaya təqdim olunması zamanı cinayət törədərkən olduğu xarici görkəmini bərpa etmək üçün tədbirlər görmək lazımdır.

Soyğunçuluq və quldurluğun uydurulması barədə fərziyyələrin yoxlanılması zamanı müstəntiq sualları elə qurmalıdır ki, verilmiş ifadələrin obyektivliyini, həmçinin yuxarıda qeyd edildiyi kimi yalan məlumat vermək üçün motivin olub-olmamasını yoxlamağa kömək etsin. Bu ifadələr hadisə yerinə baxış zamanı yoxlanılır. Bundan başqa, uydurma soyğunçuluq və quldurluğu ifşa etmək üçün ifadənin yerində yoxlanılması istintaq eksperimenti kimi istintaq hərəkətlərindən geniş istifadə edilir.

Soyğunçuluq və quldurluğun istintaqı zamanı zərərçəkmiş şəxsin, şübhə edilən şəxsin bədənindəki zədələrin, həmçinin izlərin və digər maddi sübutların tədqiqatı zamanı faktların və halların müəyyən edilməsi üçün məhkəmə ekspertizaları təyin edilir.

Bu növdən olan cinayətlərin istintaqı zamanı məhkəmə-tibb, ballistik, daktiloskopik, bioloji, kimyəvi, əmtəəşünaslıq və digər ekspertizalar təyin edilir.

Mövzunun üçüncü sualına yekun vuraraq demək olar ki, bu sualda oğurluq, soyğunçuluq və quldurluq cinayətlərinin istintaqı zamanı ilkin və sonrakı mərhələdə ayrı-ayrı istintaq hərəkətlərinin taktiki xüsusiyyətləri, hər bir istintaq hərəkətinin keçirilməsi, sübutların toplanması, cinayət törətmiş şəxsin ifşa olunması istiqamətində açıqlamalar verilmişdir.

Azərbaycan Respublikası DİN-in 06 dekabr 1999-cu il tarixli 429 nömrəli əmri ilə elan edilmiş "Mülkiyyət əleyhinə yönəlmiş cinayətlərin açılması və dəymiş maddi ziyanın ödənilməsi vəziyyəti haqqında"

Azərbaycan Respublikası DİN-in 03.12.1999-cu il tarixli 5 KM/2 nömrəli Kollegiya qərarından çıxarış.

Kollegiya mülkiyyət əleyhinə yönəlmiş cinayətlərin açılması və dəymiş maddi ziyanın ödənilməsi vəziyyəti haqqında məruzəni müzakirə edərək son illər bu növ cinayətlərin açılması və dəymiş maddi ziyanın ödənilməsi işində istintaq aparatı tərəfindən daxili işlər orqanlarının digər xidmət sahələri ilə qarşılıqlı əlaqəsi və birgə fəaliyyəti istiqamətində müəyyən işlər görülmüşdür. Nəticə etibarlı ilə istintaqın keyfiyyəti və dəymiş ziyanın ödənilməsi ötən illərə nisbətən yaxşılaşmışdır.

Eyni zamanda bu növ cinayətlərin açılmasının və dəymiş ziyanın ödənilməsinin tam təmin edilməsi, mövcud olan bəzi nöqsan və çatışmamazlıqların aradan qaldırılması məqsədilə Kollegiya

QƏRARA ALMIŞDIR:

4. Şəhər (rayon) xətt polis orqanlarının və onların istintaq xidmətlərinin rəhbərlərindən tələb olunsun ki:

- mülkiyyət əleyhinə yönəlmiş cinayətlər barədə ərizə və məlumatların Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 204 və 210-cu maddələrinin tələblərinə uyğun həll olunması, hər bir cinayət faktı üzrə təxirəsalınmaz istintaq və əməliyyat hərəkətlərinin yerinə yetirilməsi, cinayətin "isti izlərlə" açılması üçün istintaq-əməliyyat qrupunun vaxtında təşkil edilərək, hadisə yerinə göndərilməsi təmin edilsin;

- cinayətlərin istintaqı zamanı əməliyyat işçisinin müstəntiqlə birgə fəaliyyəti cinayətin tam açılmasına, cinayətdə şübhəli olan bütün iştirakçıların ifşa edilməsinə və cinayət nəticəsində dəymiş maddi ziyanın ödənilməsinə kimi davam etdirilsin;

- cinayətlərin açılması üçün istintaq və əməliyyat xidmətlərinin qarşılıqlı əlaqələri CPM-nin 85 və 86-cı maddələrinə, eləcə də Daxili İşlər Nazirinin əmrlərinə, müvafiq təlimatlarına uyğun qurulmaqla bu iş daima diqqət mərkəzində saxlanılsın".

NƏTİCƏ

Oğurluq, soyğunçuluq və quldurluq cinayətlərinin araşdırılması mövzusunda yekun vuraraq qeyd etmək lazımdır ki, bu mövzuda həmin növdən olan cinayətlərin xarakteristikasının bütün elementlərinə diqqət yetirilmişdir.

İstintaq təcrübəsinin təhlili göstərir ki, quldurluq cinayətləri ilə əlaqədar müstətiqin digər xidmətlərlə əlaqəsi bilavasitə hadisə yerinə baxış anından və yaxud materiallara əsasən cinayət işinin qaldırılması məsələsi həll olunan vaxtdan başlayır. Bilavasitə bu zaman cinayətin üstünün açılmasında çətinlik törədən səhvlərə daha çox yol verilir. Bu səhvlər özünü əməliyyatçılarla istintaqçıların razılığa gəlmədən tərtib etdikləri planlarda, birinin digərinə fasiləsiz məlumat verməməsində, lazımi qərarların birgə tərtib olunmamasında özünü daha qabarıq formada biruzə verir. İstintaqın qeyri-qənaətbəxş təşkili, post-patrul xidməti əməkdaşlarının, müəssisədənkenar mühafizənin, sahə müvəkillərinin, DYP-i əməkdaşlarının cinayətin üstünün açılmasında zəif iştirak etməsi də müsbət nəticələrin əldə olunmasına imkan vermir.

Bu növ cinayətlərin üstünün vaxtında açılması, istintaqın müvəffəqiyyətlə başa çatması üçün istintaqı aparan müstətiqlərin yeni kriminalistik texnikadan, videoaparaturadan, səsyzan texnikadan, yeni əlaqə vasitələrindən, elektron hesablayıcı sistemlərdən bacarıqla istifadə edilməsi isə müsbət nəticələrin alınmasına səbəb olur.

Araşdırdığımız mövzunun birinci sualında bu növ cinayətlərin istintaqı zamanı qarşıya çıxan problemlə məsələlərin həllindən bəhs olundu.

İkinci sualda əsasən hansı hallarda cinayət işinin başlanması, onun əsas və səbəbləri açıqlanmış, sübut və müəyyən edilməli halların dairəsinə diqqət yetirilmişdir.

Mövzunun üçüncü sualında ilkin istintaq hərəkətlərinin keçirilmə ardıcılığı, hər bir istintaq hərəkətinin keçirilmə taktikası izah olunmuşdur.

